

IK DENK, DENK IK,
DAT IK EPICURES BEN

MAX DAALHUIZEN

MAX/
MEI

Ik denk, denk ik, dat ik Epicurus ben.

Scriptie geschreven door Max Daalhuizen,
2016 DesignLAB Department Gerrit Rietveld Academy

Special thanks to Xandra de Jongh

Fragment als voorwoord

Een tijd terug was ik in mijn ouderlijk huis. Hier voerde ik een gesprek met mijn moeder over het begin van mijn scriptie, waar het nou precies over gaat. Ik vertelde haar dat ik aan het nadenken ben over wat ik wil zijn. Wat ik wil worden. Of ik dat echt *word* of al *ben*. Of de ik in wakkere staat de zelfde ik is die 's avonds droomt bijvoorbeeld. En misschien het aller belangrijkste: wanneer ik gelukkig zal zijn met wat ik ga doen. Ik leg haar uit over het verschil tussen primaire en secundaire verlangens en geluksvormen. Ze zei dat ik moet doen waar ik me goed bij voel, dicht bij mijzelf blijven. Daarna gebeurde er een reeks aan toevallige gebeurtenissen. Ze vertelde over een ervaring die ik als tiener ooit had met een soort waarzegster, die mij kroonde tot paradijsvogel, het symbool voor balans en het hebben van een toekomst visie. Dat was, volgens haar, waarom ik op de wereld was gezet. Daarna gaf mijn moeder mij een cadeau, wat ze van een kennis voor mij had ontvangen. Ze kent de vrouw nauwelijks, en ik ken haar al helemaal niet, ik heb haar zelf nog nooit ontmoet, toch gaf ze mij iets wat mijn karakter bijna volledig kan omschrijven. Iets waar ik mijzelf in herken. Het was een Adelaars amulet met symbolische betekenissen die overeenkomen met de paradijsvogel en ook met mijn zelfbeeld.

Het zet me aan het denken, was is dit wel toeval? Jarenlang heeft ook zij mij gevormd tot wie ik nu ben. Ook zij voelde de aanwezigheid van het toeval van al deze situaties. Het verschil tussen nature en nurture. Omstandigheden die elkaar opvolgen.

Wat hebben deze gebeurtenissen voor invloed op de loop van mijn leven? Beïnvloeden de gegeven amulet en de tekening de manier waarop ik mij zal gedragen, mijn keuzes zal maken of staat er al een weg voor mij uitgestippeld?

Introductie

Bijna studeer ik af aan de kunstacademie. Zoals iedereen ben ik dus bezig met het doelgericht nastreven van een bepaald beroep. Van jongs af aan koppel ik mijn identiteit aan de dingen die ik doe, de taak die ik volbreng in de samenleving. Vul ik een formulier in dan staat er bij omschrijving: student. Deze identiteit zal ik over een paar maanden moeten loslaten, want dan ben ik, als het goed is afgestudeerd. De spanning die deze verandering in identiteit brengt, bracht voor mij andere vragen met zich mee. Namelijk de vragen waarin ik me niet afvraag wat ik hierna wil worden, hoe ik mijzelf zou noemen, maar vooral wie ik wil zijn en hoe ik dat doe. Ik krijg vaak de vraag: “Hoe gaat het? “. Als je goed luistert naar de antwoorden, zegt bijna niemand hoe het met diegene gaat, maar altijd wat diegene doet. “Ik ben met werk naar een uitstapje geweest, was leuk”. Het gaat dus over een taak die we vervullen.

Waar wordt je door gevormd, hoe krijg je interesse in bepaalde dingen en waarom gaat het ene me beter af dan het andere?

De spanning tussen het toeval, de omgeving, en mijn voor-geprogrammeerde aard. Wie ben ik echt? In deze scriptie wil ik op zoek gaan naar wie ik ben. Niet per se naar een antwoord op de vraag wat ik na mijn afstuderen wil worden. Maar meer de vraagstelling zelf ontleden om erachter te komen wat dat eigenlijk betekend, de identiteit die je jezelf aanneemt.

Waar wordt je door gevormd, hoe krijg je interesse in bepaalde dingen en waarom gaat het ene me beter af dan het andere? In de samenleving krijg je altijd maar te horen wat we moeten doen, zelfs op de vraag ‘hoe gaat het’ antwoorden we waar we mee bezig zijn. Ik ben dus benieuwd naar de lagen eronder. Wie zit er onder wat we doen?

In de komende hoofdstukken ga ik op zoek naar mijn positie, mijn houding tegenover het leven. Deze vragen komen voort uit de vergelijking die ik trek tussen mij en de mensen in mijn omgeving. De manier waarop de dingen gaan, confronteren me met wat ik liever wil. En zo kijk ik ook naar mijn positie binnen de samenleving. Hoe werkt dat eigenlijk? Een mens leeft, meestal, in een samenleving. Een netwerk van contacten en verbintenissen. Het woord zegt het al, netwerk, draden die aan elkaar verbonden zijn en samen een structuur vormen. Je zou het kunnen zien als een weefsel. Er zijn regels die bepalen hoe de

draden met elkaar verbonden zijn om ze tot een doek te vormen. De draden komen van alle kanten. Een misstap en er zit een fout in het doek. Zo ook de menselijke samenleving. In mijn beleving heb je te houden aan de regels die gemaakt zijn om een samenleving te vormen, om een goed systeem te hebben waarbij iedereen apart kan leven zonder dat het een grote knoop wordt. Binnen deze samenleving willen mensen zich onderscheiden van de anderen, om een baan te krijgen bijvoorbeeld. Of om goed in de samenleving te passen, geen knopen te maken. Hierdoor, door deze onderscheiding, ontstaat het individu. Het ego, de - ik ben ik- en niet iemand anders. Dit komt door ons bewustzijn, dat je jezelf kan wijsmaken dat je een individu bent. Door middel van denken onderscheid je je van anderen. Je creëert kaders voor jezelf om je zo naast of boven anderen te plaatsen. Maar hoe onderscheiden mensen zich dan van de anderen? Ze identificeren zich - het individu - door een link te leggen met externe factoren. Omdat we andere kenmerken hebben dan anderen. Zoals het hebben van een talent, overdaad aan kennis of een grote vriendenkring. Deze kenmerken verschillen binnen het weefsel eigenlijk niet van waarde, samen gaan ze evenwaardig van rechts naar links en creëren ze een nieuw stuk doek. Ik denk, dat wanneer je erachter wilt komen wie je in alle zelfstandigheid bent, je jezelf moet loskoppelen van de samenleving. Loskoppelen van de externe factoren. Net zoals in het doek. Als je dat draadje uit het weefsel trekt en op de grond neerlegt, is het niets anders dan een los stukje draad. Maar in het weefsel heeft het wel zeker een betekenis. Het is onderdeel van het doek.

Nu we dit individu, wat we uit de samenleving hebben getrokken, weer willen omschrijven om het te kunnen identificeren, moeten we de plaats van het stukje draad weer kunnen vinden in het weefsel. Dit kunnen we alleen doen door te kijken naar de andere draden. We hebben deze nodig om uit te zoeken van waar het draad kwam. Wederom moeten we door middel van externe factoren het individu omschrijven. Deze externe factoren kunnen zijn, je baan, een sport die je beoefend, eigenlijk alles wat je doet. Het zijn de handelingen die het individu verricht waardoor hij kan omschrijven wie hij is. Hierdoor heb je eigenlijk alleen een beeld van het individu binnen het weefsel, zijn locatie, maar dit zegt in principe niets over de kenmerken van het draadje zelf. En dat is nou precies waarin ik geïnteresseerd ben. Wie het individu is zonder zich te moeten koppelen aan externe handeling of plekken, om zichzelf te kunnen identificeren.

Omgeving van de mens

Hoe zit dit straks allemaal voor mij?

Wanneer ik ben afgestudeerd, kan ik keuzes maken die eventueel mijn leven zullen beïnvloeden. Kiezen voor een leven waarin in werk op het land met mijn vrouw en eventueel zelfs met kinderen; mijn omgeving. Waar ik dan groenten verbouw, voor het eten 's avonds: een zelfvoorzienend bestaan. Of ik kan ervoor kiezen om in m'n eentje in een kantoorpand zitten, werkend voor geld om boodschappen te doen om dan aan het einde van de dag weer samen te komen om het eten te verorberen. Een leven waarbij ik 1 rol vervul binnen het netwerk, om andere dingen weer uit handen te geven. Wat is beter voor mij? Wat moet ik kiezen? Zoals ik eerder zei duiken deze vragen, vooral nu ik afstudeer, voortdurend op. Letterlijk vragen mensen aan me; "Wat wil je worden?" en "Wat ga je doen als je je diploma hebt?". Deze vragen kwellen en ontregelen me. Omdat ze gaan over de taken die ik zou moeten, of willen, vervullen. Ik keer hierdoor in mezelf en vlucht van deze wereldse criteria die mensen hebben in deze samenleving. Idealen die in mijn ogen opgestaan zijn vanuit het egoïsme. Ik wil dan eenzaam zijn, weg van deze idealen. Gek eigenlijk, ik vlucht dan voor dit gedrag, maar daarmee koppel ik mezelf juist weer los. Ik doe het dan voor niets of iemand. Puur voor mezelf. Kan ik dan nog wel iemand zijn als ik in eenzaamheid leef? Die los van de ego staat?

De vraag wie ik echt ben, zet mij aan tot inspirerende zelfontdekkingsreizen. Niet alleen filosofische zoektochten, maar ook letterlijke reizen. Zo ging ik met Marte, mijn vriendin, mee naar modeshows, America, Nepal en Parijs. Iets dat voorheen heel bijzonder leek, werd na het ervaren van deze omgeving plots gewoon. De omgeving veranderde mij. Ons bewustzijn is een toestand van de geest die gekenmerkt is door een besef of beleving van het eigen ik en zijn omgeving. Ons bewustzijn en belevingen veranderen. Net als onze omgeving, die verandert mee. Vroeger zagen we alleen de dingen die in ons leven gebeurde. Onze letterlijke fysieke omgeving. Tegenwoordig door de media en de sociale media zien we veel meer. Ons besef en de beleving verspreiden tot over de hele wereld. Een breed scala van invloeden die we opnemen alsof we het zelf mee maken. De context waarin we dingen ervaren verandert dus ook.

Hierdoor vraag ik mijzelf af: Is mijn zelfbeeld contextafhankelijk? Ik maakte een simpele invul oefening en vulde tien keer een zin in die begon met ik ben , gevolgd door het eerste woord wat me te binnen schoot.

1. Ik ben Max
2. Ik ben lang
3. Ik ben student
4. Ik ben rechtshandig
5. Ik ben barman
6. Ik ben verloofd
7. Ik ben een man
8. Ik ben nieuwsgierig
9. Ik ben in de bibliotheek
10. Ik ben gezond

Onderzoekers noemen dit de 'twintig Uitspraken Test'¹. Dit is een verkorte versie om het principe uit te leggen. Er zijn vele mogelijkheden om je identiteit geloofwaardig te beschrijven. Zoals je ziet kan ik beginnen met dingen die mijn fysieke kenmerken beschrijven, zoals 'lang' of 'rechtshandig'. Ik kan mijn verschillende rollen beschrijven die ik in mijn leven speel, zoals mijn beroep of functie bij mijn bijbaan. Ik kan mijn sekse, ras of geloof noemen. En natuurlijk kan ik mijn karaktereigenschappen noemen, zoals, hartelijk, nieuwsgierig, en ga zo maar door.

Zoals we het eerder hadden over het individu die zichzelf een identiteit aanpraat door zich te identificeren met externe factoren.

De mogelijkheden zijn vrijwel onbeperkt, omdat onze identiteit een veelkoppig wezen is. We hebben in feite zo een breed scala aan mogelijkheden dat het geen onredelijke vraag is of we gisteren met de zelfde antwoorden zouden komen. Of vorige week. Of wanneer we in een andere kamer zouden hebben gezeten of in een andere stemming zouden zijn.

Ik ben er vrijwel zeker van dat het antwoord nee zou zijn en dat we dus niet dezelfde antwoorden zouden hebben gegeven als de omstandigheden anders waren geweest. Die omstandigheden zouden een plek kunnen zijn, maar ook het moment, morgen of over 10 jaar, de antwoorden zouden heel anders zijn geweest. Maar ook kleine

¹Kuhn en McPartland (1954)

veranderingen in onze context hebben grote gevolgen voor hoe we onszelf zien. Één van deze kritieke factoren die mijn identiteit beïnvloeden is mijn omgeving.

Metaforisch gezien kunnen we dit weer bekijken vanuit het voorbeeld over het netwerk in het begin. Het losgekoppelde individu zoekt ook naar ankerpunten in zijn omgeving om zich daaraan vast te houden. De manier waarop we onszelf dan identificeren heeft ook te maken met de handeling van het onderscheiden tussen de individuen.

Dus niet door zich te koppelen aan iets maar juist door zich los te koppelen ontstaat er een identiteit.

Bijvoorbeeld: Als je de 'Twintig Uitspraken' invult op een kunst academie, zal dat individu zelden zeggen dat hij een student is. Maar als ze diezelfde vragen moeten beantwoorden op het station of bij de dokter, onderscheiden ze zichzelf van de andere individuen met het antwoord student. Kortom: Mijn context wordt niet alleen beïnvloed hoe ik anderen zie en met hen om ga, maar ook de manier waarop je jezelf waarneemt.²

Context is heel belangrijk voor dit proces van zelfperceptie; Daarmee bedoel ik dat de kracht van de situatie niet beperkt blijft tot gedrag in het openbaar of hoe ik over andere denk. Zelfs de meest persoonlijke perceptie, ons zelfbeeld, wordt bepaald door waar we zijn en met wie je bent.

We vergelijken onszelf altijd met een ander individu. Het blijkt dus dat onze identiteit voor een groot deel wordt bepaald door vergelijkingen. Hoe we ons voelen, wat onze voorkeuren zijn en zelfs hoe we tegen onszelf aankijken wordt bepaald door datgene waarmee je dat alles vergelijk. Je vergelijkt jouw heden met mijn verleden. Je vergelijkt de werkelijkheid met hoe je het eigenlijk zou willen hebben. Maar niet alle vergelijkingen die je zelfperceptie sturen, zijn het resultaat van je inwendig denkproces. Vaak spelen de andere mensen ook een rol. Soms vinden we het moeilijk om vragen over onszelf te beantwoorden als je jezelf niet aan andere kan spiegelen.³ Net zoals wanneer je een

2 Omdat identiteit zoveel aspecten heeft, zijn er in uiteenlopende situaties verschillende dimensies van mijn zelfbeeld actief. Om maar iets te noemen: onderzoek lijkt uit te wijzen dat ik graag aspecten van mezelf noem waarin ik me van andere kan onderscheiden. (Over onderscheid en identiteit: McGuire, McGuire, Child en Fujioka (1978).)

3 Over maatschappelijk vergelijken, o.a. wanneer de kans het grootst is dat we daaraan mee doen: Festinger (1954).

beoordeling terug krijg, dan wil je weten wat de rest had of wat het gemiddelde was. Zeker als er geen strakke regels zijn voor becijferingen zoals bij ons op de Rietveld Academie. Dan heb je context nodig om te weten hoe je jouw plus of min moet vertalen naar prestatie. Je maakt gebruik van dit soort vergelijkingen om te kunnen zien hoe goed je het doet, en hierdoor jouw mening, prestaties en karaktertrekken in kaart te brengen.

Hoe groot je behoefte aan dit soort sociale vergelijkingen is, wordt bepaald door de omstandigheden. Zijn er objectieve indicatoren, dan is het niet nodig om te vergelijken. Als je wilt weten hoeveel je weegt dan pak je de weegschaal. Maar bij de zelfevaluaties die je het wezenlijkst vind zijn er vaak geen objectieve criteria voorhanden. Ben ik een goede vader? Hoe aantrekkelijk ben ik? Is mijn leven een succes? Op deze vragen moet je bijna altijd vergelijkend reageren om een antwoord te kunnen krijgen. Om antwoord te kunnen krijgen moet je jezelf vergelijken met anderen in je omgeving die in soortgelijke omstandigheden verkeren. Dat betekent dus dat jouw omgeving kleurt hoe je jezelf ziet. De mensen om je heen hebben een sterke invloed op wie je denk te zijn.

Ik doel niet op het feit dat ons zelfbeeld mede door andere is bepaald. Dat is een open deur. Veel individuen erkennen meteen dat ze mede zijn gevormd door een reeks rolmodellen, hun ouders voorop. Een wat minder voor de hand liggende conclusie is dat niet alleen vrienden, docenten en geliefde beïnvloeden hoe we over onszelf denken, maar ook de onbekende in de trein, de persoon in de videoclip. Zonder dat je het weet, kijk je zomaar naar zulke mensen om een idee te krijgen van jouw talenten en attitudes. Het gezelschap waarin je verkeert, bepaalt mede je identiteit. Jouw eigenwaarde en zelfs jouw emotionele staat. Ook de manier waarop je tegen jouw emoties aankijkt, kan door onbekenden om je heen worden beïnvloed.⁴

⁴ *Adrenaline en emotie-tuide, Experiment, Stanley Schachter en Jerome Singer van Columbia University. 1962.*

De mens Alleen

We weten nu wat identiteit is: Ik wil ergens bij horen, je bent deel van een netwerk, zo kan je jezelf een identiteit aanmeten. Maar ik wil me ook tegelijkertijd ergens van af zonderen van daar waar je bij wilt horen. Identiteit is een ontwikkeling of product van je omgeving.

Dat product van je omgeving kan wetenschappelijk worden uitgelegd maar de makkelijkste vorm is bijvoorbeeld adoptie. Een kind dat geboren wordt in Colombia en in Amsterdam opgroeit. Met Amsterdamse ouders, dat wordt een Amsterdamse. Maar als dat baby'tje wordt geadopteerd door Parijse ouders, dan zal dat een Parisienne worden en dat is niet het zelfde. De omgeving waarin het baby'tje opgroeit is heel bepalend voor zijn of haar identiteit. Om aan te tonen dat wij een heel complexe opsomming zijn tussen erfelijkheid en omgeving. Dit is eigenlijk een achterhaald station. Bijvoorbeeld: Een van onze belangrijkste menselijke kenmerken is de taal. Want er is geen gen dat bepaald of we Nederlands, Frans, Engels of Duits zullen spreken. Een kind dat niet opgroeit in een menselijke omgeving zal nooit een taal ontwikkelen en zal dat dan ook niet meer kunnen. Zie hier meteen de belangrijke interactie tussen nature en nurture. Het is de in-put die van buitenaf komt die de duidelijke vormgeving krijgt. Een ander voorbeeld en misschien veel belangrijker is geslacht. Dit is duidelijk biologisch bepaald. Maar als een vrouw opgroeit in een Islam cultuur in Afrika of als een vrouw opgroeit in Amsterdam, dan maakt dat een behoorlijk verschil. Je zal een hele andere identiteit krijgen.

Laten we kijken hoe we ons nu gedragen in de commerciële wereld. Mensen lopen rond met werkdruk en afwezigheid door depressie. Al vaker waren er maatschappelijke problemen bij de mens. In de Victoriaanse tijd bestond er ook al een soort depressies die voortkwamen uit de maatschappij. Genoemd; hysterie. Een vergelijkbare vorm van gekte die voorkwam uit de samenleving structuur. Die dingen komen en gaan, het is dus niet iets specifiek van deze tijd. Vandaag de dag bestaat hysterie niet meer, en zijn er dingen als burn-out en depressie voor in de plaats gekomen. Die gevolgen, laten zien wat voor invloed de samenleving heeft door wie wij nu zijn. Nu zijn heel veel depressies burn-outs. Wat dus een werk gerelateerde

depressie is. Als ik kijk naar burn-outs vind ik dat maar een gek fenomeen. Omdat het te maken heeft met het werk wat mensen doen en je zou zeggen dat je gelukkig zou moeten worden van dat wat je kiest te doen. Dus stel, ik zou mijn eigen droombaan opstellen, dan nog heb ik de kans om tegen een depressie op te lopen.

Is het omdat we ons zo veel vergelijken met de andere individuen? En proberen we het beste uit ons en alles om ons heen te halen? Net zoals bedrijven die een 'Rank and Yank appraisal system' invoeren. Ook wel bekend onder de 20/ 70/ 10-regel. Wat letterlijk een systeem is die de prestaties van iedere werknemer continu competitief beoordeeld. Waarbij ieder jaar 10% van het bedrijf de besten zijn, zij krijgen de bonussen. 70% is de kritische massa en 20% krijgt ontslag. Het resultaat: binnen de kortste keren vervalst ongeveer iedereen de cijfers. Dan ontstaat er dus een cultuur waarbij iedereen elkaar wantrouwt. Waarbij iedereen heel hard moet vechten om te kunnen blijven en waarbij iedereen zal gaan vervalsen om zich beter naar buiten te brengen. Een sluwe samenleving. En dat toont zich in angst en burn-outs. Mensen gaan alleen leven omdat ze competitie voelen voor de anderen, bang dat niemand ze mogen en ga zo maar door. Wat eigenlijk een contradictie is voor de mens die als sociaal wezen leeft. Tegenwoordig zijn er veel mensen die zelfstandig werken: ZZP'ers. Ze werken niet meer voor één baas maar regelen zelf hun klussen en hiermee hun inkomen. Door deze verandering is er meer concurrentie onderling dan voorheen.

Het individu ziet dat zijn eigen persoonlijkheid verschillend en gescheiden is van andere persoonlijkheden en denkt daarom dat zijn belangen botsen met die van anderen. Zo wordt het zelfzuchtig, sluit anderen buiten, maakt vaak plannen en intrigeert om voordeel te behalen op zijn medemensen, want het ziet niet in dat het één is met de andere individuen. De mens denkt dat hij met zijn verstand in staat is onwankelbare ideeën te ontdekken die hem gemoedsrust kunnen geven in de chaos van de wereld. Daarom gaat hij op zoek naar ideale zekerheden maar die zoektocht zelf is de bron van onrust.⁵

Er zijn mensen die zeggen: Nee het komt door ons brein. Wij zijn ons brein. Dat komt niet door de omgeving. Maar er is meer dan voldoende

5 Q - Filosofie voor de zwijnen, Klaas Rozemond. pg66. stuk over het sceptishcme.

wetenschappelijke evidentie dat omgeving veel bepaald hoe je je voelt wat je bent zoals we net hadden besproken.

Waar komt de dominantie van het brein vandaan? Het feit dat deze vraag zo een succes is in filosofie toont aan dat wij een enorme noodzaak hebben aan die vraag. We leven nu in de mythe van de maakbare mens. Iedereen moet het maken. Het maken als in, materieel succes, beroepsmatig en alles wat ermee samen hoort. En bij die mythe hoort ook het idee dat als je het niet maakt, dan is het jouw eigen fout. Het is jouw schuld. Je heb niet genoeg je best gedaan.

Het lijkt er dus op alsof we in een samenleving terecht zijn gekomen die kickt op een externe beloning. Een waardering in de vorm van geld of materiaal die bevestigt dat we iets goeds doen. In plaats van een innerlijk gevoel van voldoening, hunkeren we naar iets tastbaars. We willen een zichtbaar bewijs van onze daden, inplaats van het interne gevoel van geluk of vreugde. Dit lijkt de norm te zijn geworden. Net zoals onderlingen vergelijkingen, die kunnen enkel op dat niveau plaatsvinden. Je kan niet met je buurman vergelijken hoeveel intern geluk je voelt, maar wel hoe groot je huis is, wat voor auto, kleding, etc.

De geprikkelde mens

Ik voelde mij gelukkig bij het doen van de rietveld, ik deed het niet met het doel om een kunstenaar te worden maar om een bepaalde denk wijze te creëren of een leefstijl. Net zoals het hebben van een volkstuin met het idee, het lijkt me leuk om alles voor me zelf te verbouwen. Dit is niet per se praktisch. Geldt dit voor iedereen? Het doen wat hij of zij leuk vindt? Of doen mensen de dingen omdat het praktisch is en veilig?

Is de motivatie die ontstaan is om beroemd te worden of succesvol, niet gewoon een gevolg van onze media opvoeding? Dat we een bepaalde vorm van 'opkijken' hebben ontwikkeld tegenover mensen in de andere lagen van onze samenleving? Waardoor we zelf ook die positie willen bereiken, en dus niet inzien wat we doen, alles voor de voldoening en bevestiging die we kunnen delen met andere mensen en wat daar nog meer aan verbonden is zoals het geld. Je zou dan puur voor anderen leven, maar niet per se voor jezelf en de handeling daarvan. Waar komt de motivatie van onze daden überhaupt vandaan? Waarom maken we offers om doelen te bereiken? Wat brengt een moeder ertoe haar eigenbelang op te offeren voor het welzijn van haar kinderen? Waarom blijft een mens trouw door een eenvoudige taak te vervullen? Waar komt de inspiratie van een genie, of voor muziek en kunst vandaan? Wat spreekt er tot de mens via de stem van het geweten?

Al van jongs af aan maak ik offers. Offers in de vorm van keuzes die je maakt omtrent je motivatie. Het is een langzaam proces waarbij je steeds grotere offers maakt. Als kind speelde ik buiten en had ik vrije tijd. Op een gegeven moment verruilde ik deze vrijheid door het lopen van een krantenwijk. Ik verkoos geld als motivatie en offerde mijn buiten-speel momenten op. Langzaam zijn de offers groter geworden. Van nature vanzelfsprekend. Als mijn vriendin een familie weekend moet missen omdat ze moet werken, kijkt niemand op of om. Maar wat als zij op een andere plek zou wonen, onder andere omstandigheden, zou ze dan de zelfde keuze maken? Zou ze dan haar intieme moment met familie en vrienden op offeren voor geld? De motivatie om te werken komt voort uit een bepaalde prioriteit, die op zijn beurt denk ik een enorm deel is van je identiteit als mens. Waar je prioriteiten liggen, vormen je karakter en de manier van handelen.

Bij de vraag waarom sommige mensen andere dingen doen heeft te maken met je persoonlijkheid. De definitie van een persoonlijkheid is het verschil en de overeenkomst tussen mensen, daar mee bedoel ik hoe het individu zich gedraagt ten opzichte van zijn sociale omgeving, andere mensen en in verschillende situaties.

Mensen vertonen kenmerkende, georganiseerde en relatief onveranderlijke patronen van allerlei psychologische trekken en mechanismen. Zo'n patroon is iemands 'persoonlijkheid'. De persoonlijkheid beïnvloedt de manier waarop iemand in wisselwerking staat en zich aanpast aan de omgeving. In de ruimste zin van het woord: de binnen-psychische, fysieke en sociale omgeving⁶. Ook bepaalt de persoonlijkheid mede welke omgeving men prefereert of kiest. Een persoonlijkheidstrek is een psychologische dimensie waarop individuen verschillen.

Maar wie of wat is de persoonlijkheid van het individu? Is dat het karakter? Heeft het karakter invloed op het individu? Die 'jij' of 'ik', deze entiteit of dit ego dat overdag de leiding heeft over ons wezen tijdens de uren dat we wakker zijn. Een karakter is iets wat heel dicht bij ons staat, wat ons diepste wezen beschrijft, wat ook beschrijft hoe anderen ons ervaren. Bij karakter gaat het om de kenmerkende innerlijke hoedanigheden waardoor zich de ene persoon van de andere onderscheidt⁷. Deze definitie zegt niets over hoe het karakter wordt gevormd en of het eventueel kan worden veranderd. Maar ik vraag me telkens juist af, ben ik maakbaar?

Door je jaren heen, merk ik via mijn omgeving dat mijn gedrag is verandert. Ik reflecteer op mijn omgeving, en zie in de weerspiegeling dat ik dus blijkbaar transformeer. Jeugdvrienden ontgroeit ik of ze blijven juist een meetlat om mezelf naast te mogen leggen. Al merk ik dat niet dag na dag. Zijn deze veranderingen een gevolg van mijn omgeving, of andersom? En wat is de rol van een omgeving binnen de vorming van een persoonlijke motivatie?

Als we kijken naar motivatie bestaan er twee soorten, Intrinsiek en extrinsiek. De intrinsieke motivatie is de persoonlijke drang om iets te volbrengen zonder dat daar extern iets aan verbonden wordt, zoals een

6 - Randy J. Larsen & David M. Personality psychology: domains of knowledge about human nature (2nd ed).

7 - Dikke Van Dale.

beloning. Metaforisch beschreven: bij intrinsieke motivatie draait het om het spel, en bij extrinsieke motivatie om de knikkers. Is je omgeving echter zo van aard dat het van je verlangt om geld te verdienen, dan verdringt een financiële prikkel als snel de intrinsieke motivatie. Het kind dat eens in de week het gras maaide omdat het dat van jongs af aan had geleerd, zal dit nooit meer gratis doen als er eenmaal een financiële beloning aan gekoppeld is en zal in het vervolg ook geld vragen voor het wassen van de auto. Waarom doet men dit dan liever met beloning dan vanuit een persoonlijke motivatie? En wat voor invloed heeft het geven van de beloning op het uitvoeren van deze taak? Zal het kind de auto gelukkig wassen, al denkend aan de beloning die ertegenover staat, of zal het kind er meer van genieten als het vanuit een persoonlijk gelukt ontstaat? Omdat hij of zij er zin in heeft, of een ander er plezier mee doet? Dus hoe de taak wordt uit gevoerd, in plaats van waarom. En is de motivatie om geld te verdienen om jezelf te kunnen onderhouden, op dat moment dus meer waard dan het hebben van een gelukzalige ervaring?

Als een persoon externe stimulansen verwacht voor een bepaalde taak, dan kan dit de intrinsieke motivatie verdringen. Een persoon die intrinsiek gemotiveerd is voor een activiteit zal daarom niet automatisch dubbel gemotiveerd raken als ook extrinsieke motivatie opgeroepen wordt. Op langere termijn kan een persoon juist minder gemotiveerd raken, omdat de intrinsieke motivatie ook weg kan blijven nadat de externe stimulansen weggenomen zijn. Op deze manier kijkende naar mijn eigen situatie, is het logisch dat ik, nu ik afstudeer, geen zin meer heb om te doen wat ik doe. Om kunst te maken voor financieel ondersteuning, in plaats van vanuit zelfexpressie. Nu gaat het er eventueel aan komen dat ik er geld mee verdien, staat er iets tegenover, en voel ik mijn motivatie langzaam verdwijnen. Zoals een kind dat uit eigen beweging tekeningen maakt. Zodra deze beloond wordt voor mooie tekeningen, kan deze het eigen plezier verliezen en ophouden om vanuit eigen beweging te tekenen. Alsof het in opdracht werken voor een ander of een beloning het plezier ontnemt. Of externe stimulansen daadwerkelijk intrinsieke motivatie verdringen, is nog onderwerp van discussie binnen de wetenschap.⁸ Er is, naast een beloning in de vorm van geld, ook nog de beloning in de vorm van

⁸ - Giep Franzen, *Motivatie: denken over drijfveren sinds Darwin*, Uitgeverij Boom, 20 February 2008.

waardering. Wat een gevolg kan zijn van je daden. Het kan als een ondersteuning van de eigen motivatie zijn. Een wetenschapper haalt trots uit een Spinoza- of Nobelprijs. Wat dubbel op is, aangezien hij/ zij er ook een financiële waardering voor zal krijgen. Net als binnen de kunst, als je werk erg gewaardeerd wordt door een criticus, zal het hoogstwaarschijnlijk ook goed verkopen. Wat is dan de overheersende beloning? De eer gekoppeld met het ego of het geld gekoppeld met de macht? Als de mensen de externe prikkel ervaren als sturing of disciplinerende, neemt de eigen motivatie vaak af.

Naast deze beloning, voelen ze zich er ook op een persoonlijk niveau voor gewaardeerd. Maar hoe zou je er naar kunnen kijken als je alleen kijkt naar de persoonlijke waardering? Zoals in het geval van not-for-profit instellingen, waarbij de werknemers vanuit een intrinsieke motivatie voor hun werk gekozen hebben. En het dus enkel doen voor deze onderlinge persoonlijke waardering. Net zoals bij het schrijven van deze scriptie merk ik nu dat deze beloning er bij mij niet toe doet wat me motiveert om door te schrijven. Het gaat me nu niet om het papiertje maar om de wils kracht om dit onderwerp te doorgronden. In onze samenleving lijkt het de norm, dat de sleutel van het geluk, bij de beloningen ligt. Dat we enkel zo nog kunnen genieten. Hoe beter de beloning des te beter de kick.

Wie wil de mens zijn

Wij mensen vormen een soort kader voor ons zelf. Waarin je bepaalde dingen verzamelt. Die dingen die je vindt of je overkomen, komen automatisch terecht in je kader. Zowel bewust als onbewust. Dit kader maakt deel uit van je karakter. Je wordt dus als het ware gevormd door je ervaringen in combinatie met je omgeving. Van alles wat je in je leven kunt doen, van alle mogelijkheden die voor je liggen, heb je jouw 'ding' gepakt en in je kader gestopt. Dat wat het beste bij jou past lijkt te passen. Zo iets gaat meestal niet in een keer, het is een selectieproces. Je probeert iets en komt erachter dat het niet in je kader past. 'Niet zo jouw ding'. Je kiest weer iets anders, net zo lang tot dat je voelt dat dit het is. 'Dit is jouw ding'. Misschien is het vinden van je ding wel het belangrijkste in je leven. Want dan kun je stoppen met de dingen doen die je niet leuk vindt en die je moeilijk afgaan. Het kan je overkomen, in toeval, of je kan er vanaf jongs af aan naar op zoek gaan. Je ding doen heeft te maken met een bewuste of onbewuste keuze.

Je eigen 'ding' staat los van concurrentie, is onvergelijkbaar en alleen jij zelf kan het beoordelen. Je eigen 'ding' is altijd goed en nooit fout. Altijd goed omdat het ontspringt uit je diepere en authentieke identiteit. Het is een versmelting van je zelf, met wat je doet, en waar je voor staat. Zonder hiërarchie, zonder macht en zonder hebzucht. Het doen van je eigen 'ding' draait om vertrouwen. Vertrouwen in je zelf.

Ik had zelf op jonge leeftijd al een helder idee over mijn toekomst wensen. Al op de middelbare school wist ik dat ik naar de Rietveld wilde. Heb ik hier dan veel geluk mee gehad? Dat ik op jonge leeftijd mijn dromen al kende en ze durfde na te jagen? Of was dit een bewust gevolg van mijn actieve openheid om dit doel ook daadwerkelijk na te streven? Was het toeval, of controle?

Wanneer spelen dit soort gebeurtenissen verder een rol in je leven? Als ik eenmaal een bepaalde rust en kennis heb vervaardigd, zal dit mij dan ook weer verder sturen en steun brengen in andere keuzes? Er zijn ook veel keuzes in het leven. Keuzestress maakt onrust. Was het vroeg maken van mijn keuze ook een groot voordeel in het behalen van mijn doel? Tijdens je middelbare school periode wordt de keus al bij de student gelegd als het gaat over het kiezen van een toekomst.

Hoe slimmer of rijker, hoe meer keus. Je kan je leven als het ware uitstippelen en uitvoeren. Leidt dit dan weer terug, naar het algemene

idee dat armen vaak sneller gelukkig zijn? Minder opties, minder keuzes? Het feit dat mensen op het gebied van succes, macht en roem, meer kunnen doen dan mensen die de top niet behalen en in de middenklasse blijven is bekend. Maar dit betekent niet dat alleen de mensen met succes gelukkiger zullen worden. Er kan slechts de conclusie uit worden getrokken dat succesvolle mensen niet gelukkig worden wanneer zij hun succes verwaarlozen, terwijl de middenklas veel sneller gelukkig is doordat zij minder geconfronteerd worden door teleurstellingen en/ of falen.

Na het vervaardigen van al deze informatie, hoe kijk ik dan naar mijn eigen leven? En het ontstaan van deze interesses? Misschien komt het wel door de ervaringen die ik de afgelopen tijd heb gehad. Mijn komaf is simpel. Huisje, boompje, beestje. In een rustige buitenwijk. Ouders nog gelukkig getrouwd, geen hoge baan maar net genoeg geld om rond te komen. In mijn leven tot nu toe ben ik, sociaal gezien omhoog geklommen. Zonder te willen discrimineren. Van een simpele MBO opleiding, doorgegaan naar de kunst academie, een cultureel milieu. Waarna ik mensen heb ontmoet die zich in andere velden bevinden. Ik reisde de wereld over en bevond me op plekken waar ik nooit van had durven dromen. De omstandigheden zijn nu zo gesteld dat ik op dit moment van mijn leven het gevoel heb alsof ik alles kan kiezen. Het onbezorgde leven zoals mijn ouders dat hebben geleefd, in alle gemakken en veiligheid voorzien. Of vol prikkels en avontuur in de rijkdom van de modewereld mijzelf omhoogwerken. Of, in de kunsten, als vorm van zelfexpressie en cultuur. Maar door al deze keuzes bij elkaar wil ik eigenlijk niets. Of eigenlijk iets anders, namelijk de natuur in. Weg van deze keuzes die het leven allemaal te bieden hebben. Misschien is het ondankbaar, en verwend.

Maar volgens mij is de keuzestress in de stad gecreëerd door de vele mogelijkheden die het urbane leven met zich meebrengt. De stad is zo vol gebouwd en opgehoopt. Om dit op een zo dichtbevolkte en efficiënt mogelijke manier zoveel mogelijk opties te creëren. Elke dag is anders, je kan elke dag een ander leven lijden. De mogelijkheden zijn zo eindeloos dat je je er eigenlijk niet meer in verdiept en hierdoor maar dag in dag uit hetzelfde blijft doen, op een overlevingsmodus. Het gekke is dat wanneer ik reis en in een kleiner dorp ben, ik andersom te werk lijk te gaan. Je kan er niet veel, wandelen, naar de bakker, en een keer in de week naar de kerk, en zo doen we dat dan ook allemaal. Je keuzes worden gebaseerd op de mogelijkheden die je omgeving je

bieden. Je wordt dus niet zozeer gevormd door je eigen keuzen maar meer door de mogelijkheden van je omgeving. Maar er is dus blijkbaar een overgangspunt tussen het dorp en de stad waarbij de overdaad aan keuzes zich tegen je keert en je juist selectiever te werk gaat.

Het liefst vlucht ik met mijn geliefde die ik om me heen heb. Net zoal Epicurus deed. Toen hij op zijn vijfendertigste in Athene aankwam, zette hij een ongewoon huishouden op; De Tuin. Hij vond een groot huis waar hij met een stel vrienden introk. De groep bestond uit: Metrodorus en zijn zuster, de wiskundige Polyaenus, Hermarchus, Leonteus en zijn vrouw Themista en een koopman die Idomeneus heette (die al snel met de zus van Metrodorus trouwde). Het huis was zo groot dat alle vrienden hun eigen verblijf hadden en er waren gemeenschappelijke ruimtes om te eten en te praten.⁹ Epicurus merkte op; 'Van alle middelen tot volledig levensgeluk die de wijsheid ons verschaft, is het verwerven van vriendschap verreweg het belangrijkste.'¹⁰ Epicurus hechtte zozeer aan een gezelschap van geestverwanten dat hij advies gaf om als het even kon nooit alleen te eten; 'Je moet eerder bedenken met wie je wilt eten of drinken dan wat je wilt eten of drinken dan wat je wilt eten of drinken.'¹¹ Het gaat dus weer over de keuzes, de keuzes die je maakt in je handelen die je geluk kunnen vormgeven.

De mens bestaat uit verschillende aarden, noem het even: verschillende naturen. De derde natuur van de mens, ons verstand, speelt in onze tijd een grote rol. We denken over alles na en vinden het hierdoor lastig om op intuïtie leven. Naar mijn idee is dit een gevolg van onze samenleving en opvoeding waarbij we gestimuleerd worden om probleemoplossend te denken. Het wordt gezien als beter om vooraf dingen te plannen, te denken, dan spontaan en onvoorbereid het leven in te stappen, wat tegenwoordig vaak wordt aanschouwt als onverantwoordelijk. Sommige van deze gedachtes kunnen zijn alleen maar verstandig en staan haaks op de behoeften van onze eerste natuur. Voorbeelden daarvan zijn zaken die we met tegenzin doen, hoewel we weten dat ze goed voor ons zouden zijn of in elk geval verstandig: gezond eten, sporten, carrière, etc. Ze zijn functioneel in ons overleven

9 - Epicurus, *Brief aan Menoikeus, Authentieke leerstellingen, Vaticaanse leerstelling, uit: Brief over het geluk.*

10 - *Authentieke leerstellingen, 29.*

11 - *Geciteerd in Seneca, Brieven aan Lucilius, brief xix, 10*

maar niet direct voor onze gelukservaring. Naar mijn idee neigt de samenleving echter steeds meer uit balans te raken in de richting van het denken en de veiligheid die daarbij gepaard gaat. Waarbij de prioriteit de comfort van controle is en de gelukservaring hierbij niet in de planning wordt opgenomen. Zelfs wanneer dat wel wordt gedaan, heb ik soms het idee dat de essentie van het moment als het ware “verspeet” is doordat de intentie scheef is. Zoals bij het plannen van een yoga les om te ontspannen, terwijl je de hele dag aan het haasten en racen bent om op tijd te komen voor deze les. Heeft de pure natuurlijke spontane aard van de mens geen ruimte meer doordat deze wordt overschaduwt door de dominante denkende aard.

We bestaan pas als iemand anders ons ziet bestaan, wat we zeggen krijgt pas betekenis als iemand ons hoort, als we vrienden om ons heen hebben wordt onze identiteit voortdurend bevestigd. We vertrouwen hen, waardoor je identiteit deels gevormd wordt door hun visie op jou gedrag. We kunnen hun vragen ‘Vind je dit ook zo een raar fenomeen?’ of ‘Heb jij soms ook het gevoel dat...?’ en begrepen worden. Waardoor we onszelf ook sterker voelen. In plaats van het verbaasde ‘Nee, niet echt’ te horen krijgen, in welk geval we ons eenzaam en onbegrepen kunnen voelen. Soms is de wens om gewaardeerd en vriendelijk behandeld te worden een belangrijke drijfveer. Het komt voor dat we een fortuin proberen te vergaren met geen ander doel dan het respect en de aandacht af te dwingen van mensen die ons anders niet zouden zien staan. Epicurus, die zich bewust was van deze diepere behoefte, beseftte dat slechts enkele vrienden ons de liefde en het respect kunnen geven waar zelfs een fortuin niet tegenop kan. Zou ik het zelfde pad bewandelen als Epicurus, dan zou ik samen met mijn vrienden, in mijn eigen kleine netwerk, zelf een omgeving creëren. We zouden onze baan in de commerciële wereld vaarwel zeggen. Zodat we niet meer hoeven te werken voor mensen die we niet mogen. We zouden geen gehoor hoeven geven aan vernederende bevelen. We zouden zeggen; ‘We moeten ons bevrijden uit de gevangenis van het dagelijkse leven en de politiek’.¹² We zouden iets beginnen wat als dichtstbijzijnde omschreven kan worden als een ‘commune’. We namen genoegen met een eenvoudiger levenswijze in ruil voor onafhankelijkheid. We zouden minder geld hebben maar nooit meer de bevelen van verschrikkelijke meerderen hoeven op te volgen. Hier

¹² *Vaticaanse leerstellingen*, 58.

verbouwen we allerlei groenten voor de keuken. Onze dagelijkse kost is niet luxueus en overdadig, maar wel lekker en voedzaam. Net zoals Epicurus, die tegen zijn vriend Menoikeus zei; '[De wijze] verkiest niet de grootste hoeveelheid voedsel maar de smakelijkste.'¹³

13 - *Brief aan Menoikeus*, 126.

Conclusie

Na het schrijven van mijn scriptie kwam ik steeds dichter bij de manier *hoe* je iets doet, die belangrijker leek te zijn dan het *wat* je doet. Zoals Epicurus die liever met zijn vrienden eet, dan dat het hem uitmaakte wat voor maaltijd het is. Volgens mij, gaat het er niet om *wat* je doet, maar *hoe* je het doet. De manier waarop maakt of je ervan kan genieten, je bewust bent en er voldoening uit haalt. De *hoe* wordt beïnvloed door je omgeving, in ons geval wordt de omgeving overheerst door controle; door technieken en innovatie wordt het leven makkelijker gemaakt, taken worden uit handen genomen, we hoeven niet minder fysieke handelingen te doen of na te denken. Van rekenmachines tot zelfrijdende-auto's. We voeren controle uit over onze omgeving met temperatuur regelaars voor binnen, paraplu voor buiten en stoeptegels om op te lopen. We proberen een zoveel mogelijk gecontroleerde en constante vorm van comfort te behalen: veiligheid. Maar dit gaat gepaard met het moeten van veel dingen, om dit comfort te kunnen onderhouden en de machine te laten lopen: stress, werkdruk en disconnectie met dat wat om ons heen leeft en bloeit. Dit alles zorgt voor een disconnectie met het *hoe*. Het nu, de natuur en het universum. Misschien maakt al die controle het leven wel makkelijker, maar ook saaier. De mensen vluchten naar externe prikkels. Is dat misschien de vervaging voor het toeval van de natuur? Binnen de leegte die de overvloed aan keuzes achterlaat kiezen sommige voor zo'n vluchtweg. Terwijl er hordes mensen naar het westen vluchten, vluchten enkele westerlingen nog verder westwaarts. Mexico, California, vluchten in een zee van psychedelica en designerdrugs of vluchten in de wereld van social media en Instagram. Vluchten op zoek naar prikkels. En wij, mijn vriendin Marte en ik, vluchten naar een andere omgeving, weg van de stad, om terug te kunnen gaan naar het *hoe* de dingen gaan, met aandacht een appel plukken in plaats van snel bij de supermarkt kopen. Het gaat dan weliswaar om *hoe* je iets doet in plaats van *wat* je doet, maar het *wat* wordt door onze omgeving gecreëerd en gestimuleerd, dat is de rol van onze omgeving. Binnen de leegte die de overvloed aan keuzes achterlaat kiezen sommige voor de vluchtweg. Een vriendin van ons is een tijdje geleden op reis gegaan naar Mexico, ze kon de druk van deze samenleving niet meer aan, voelde zich niet zichzelf, ze voelde zich geleefd. Ik hoor eigenlijk nooit meer iets van haar, en als ze even terug is en haar spreekt, heeft ze het goed. Weer een andere

vriendin ging naar India, haar internet-profiel stond met de dag voller met foto's van haar reis, eenmaal terug leek ze eerder opgelucht dan bevrijd. Alsof ze zelfs de reis niet voor zichzelf deed, maar het weer in een uitvoerende rol binnen de samenleving. De foto's die ze maakt lijken het moment vast te willen houden, willen bewaren, terwijl ik me afvraag of ze terwijl ze de foto's maakte wel daadwerkelijk op het moment aanwezig was of het alleen maar deed om te kunnen laten zien? Zoals de vriendin in Mexico, die enkel daar is met haar aandacht, en hierdoor losgekoppeld van de westerse druk van communicatie via internet contact. Nog een voorbeeld. Reisdocumentairemaakster Floortje Dessing verteld over haar ervaring met het vele reizen. Ze zegt dat ze nergens op de wereld liever zou willen wonen dan in Nederland, alles is hier goed geregeld, comfortabel, westers, kortom: onder controle. Even later verteld ze echter over hoe zen ze in Azië wordt, samenvallend met het hier en nu. En dat dat gevoel van zen, meestal maar drie dagen vast kan houden wanneer ze weer in Nederland is. kortom: hoe ze de dingen met aandacht beleefd, kan niet voortbestaan in deze westerse omgeving. De natuur stimuleert ons om aandacht te hebben voor alles om ons heen. Alsof de snelheid waarmee fruit aan de bomen groeit het tempo zou aangeven hoe we leven. In plaats van de snelheid waarmee internet door de kabels in de grond van de stad racen. Misschien is dit wel het gevolg van onze generatie, tussen de video band en you-tube in zien we de wereld versnellen en kunnen we de keuze nog maken, gaan we mee of gaan we terug? Dit zie je in onze generatie kunstenaars al terug op de rietveld. Tijdens de groen-licht presentatie hoorde je alleen maar verhalen voorbij komen van de mede studenten die kritisch keken naar de huidige loop der dingen. Waarom doen we het op deze manier? Je zou bijna denken, als alles kan en alles mogelijk is in deze maakbare samenleving, wat willen we dan echt? Of hoe zou het dan echt moeten gaan? Epicurus omschrijft de ultieme gemaakte omgeving voor de mens als een volkstuin waar hij zichzelf kan onderhouden terwijl hij met vrienden filosofeert over het leven. Maar ik vraag me af of we hier echt voldoening uit kunnen halen. Of je een bepaalde staat van bewustzijn zou kunnen bereiken waarbij de manier waarop je dit leven leid, het *hoe*, zo rustgevend is dat dit volkstuinen leventje voldoening genoeg brengt. Of willen we, nu eenmaal in aanraking gekomen met de maakbaarheid van het leven, altijd de grens opzoeken van deze menselijke mogelijkheid?

Zoals ik mijzelf aan het begin afvraag, *wat* wil ik eigenlijk, en ik erachter kwam dat het gaat om de manier waarop je de dingen doet, het *hoe* in plaats van de daadwerkelijke handelingen die je uitvoert. En *hoe* je omgeving hier een voor- of na-delige rol in kan spelen. Het gaat als nog per definitie over controle, maakbaarheid en invloed uitoefenen. De vraag zelf straalt dit al uit. “*Wat* wil ik worden?” impliceert onlosmakelijk het idee dat je je leven dus zelf vorm zou kunnen geven door de keuzes die je maakt. Zou de vraag dan niet moeten zijn geweest: maak ik mijn leven, of laat ik het gebeuren? Zoals het moment waarop ik de toeval tot me nam, en begon te schrijven over de gebeurtenis met het medaillon, de adelaar en Talisman, bij mijn moeder. Of het moment van controle waarbij ik besloot naar de rietveld te gaan? Of zijn deze dingen echter hetzelfde en beide een product of gevolg van de omstandigheden die je omgeving bieden. Zoals het moment waarop ik kies om te schrijven over het medaillon. Ja, de gebeurtenis lijkt mij toevallig te zijn overkomen, maar de beslissing om er iets meer te doen, is weer controle. En de manier waarop omstandigheden jou omringen, is dat iets waar je dan weer bewust mee omgaat? Of laat je dat gebeuren?

Zoals de betekenis van de talisman. Is het ooit zo, in hogere sferen, besloten dat ik geïnteresseerd ben in bewustzijn-verruiming? Of ben ik dat, oorzaak en gevolg, omdat ik in aanraking ben gekomen met de betekenis die mijn leven eventueel heeft? Omarm ik de toeval, of neem ik de controle? Of hebben we geleerd hoe te overleven in een grote anonieme samenleving en is dat waarom het moderne leven mij soms absurd voorkomt? Is dit de oorzak van een onbestemd gevoel wat velen in mijn generatie ervaren? Hebben we massaal heimwee naar het paradijs?

Bron

1 - P. 9 - *Kuhn en McPartland (1954)*

2 - P.10 - *Over onderscheid en identiteit: McGuire, McGuire, Child en Fujioka (1978).*)

3 - P.10 - *Over maatschappelijk vergelijken, o.a. wanneer de kans het grootst is dat we daaraan mee doen: Festinger (1954).*

4 - P.11 - *Adrenaline en emotie-tuide, Experiment, Stanley Schachter en Jerome Singer van Columbia University. 1962.*

5 - P.13 - *Het oerboek van de mens, Carel van Schaik en Kai Michel. pg29. Onze drie naturen.*

6 - P.13 - *Q - Filosofie voor de zwijnen, Klaas Rozemond. pg66. stuk over het sceptishcme.*

7 - P.14 - *Randy J. Larsen & David M. Personality psychology: domains of knowledge about human nature (2nd ed).*

8 - P.14 - *Dikke Van Dale.*

9 - P.15 - *Giep Franzen, Motivatie: denken over drijfveren sinds Darwin, Uitgeverij Boom, 20 February 2008.*

10 - P.17 - *Epicurus, Brief aan Menoikeus, Authentieke leerstellingen, Vaticaanse leerstelling, uit: Brief over het geluk.*

11 - P.17 - *Epicurus, Authentieke leerstellingen, 29.*

12 - P.17 - *Geciteerd in Seneca, Brieven aan Lucilius, brief xix, 10*

13 - P.17 - *Epicurus, Vaticaanse leerstellingen, 58.*

14 - P.17 - *Brief aan Menoikeus, 126.*

/